

Węgiersko-polskie seminarium naukowe „Państwo prawne na Węgrzech i w Polsce – przeszłość i teraźniejszość” (Kraków, 23 maja 2017 r.)

W dn. 23 maja 2017 r. w salach reprezentacyjnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego odbyło się węgiersko-polskie seminarium naukowe „Państwo prawne na Węgrzech i w Polsce – przeszłość i teraźniejszość”. Zostało ono zorganizowane przez Katedrę Prawa Konstytucyjnego w ramach partnerskiej współpracy między Katolickim Uniwersytetem Petera Pazmany’ego w Budapeszcie a Uniwersytetem Jagiellońskim. Seminarium było kontynuacją trwających od 2009 r. kontaktów Katedry Prawa Konstytucyjnego Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Katedry Historii Prawa Katolickiego Uniwersytetu Petera Pazmany’ego w Budapeszcie. Mogło się odbyć również dzięki przychylności władz dziekańskich Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ze względu na „barierę językową” obrady toczyły się w języku niemieckim.

Seminarium otworzył Kierownik Katedry Prawa Konstytucyjnego dr hab. Piotr Tuleja, prof. UJ. Powitał jego uczestników, zwłaszcza gości zagranicznych, i podziękował osobom, które przyczyniły się do zorganizowania spotkania. W krótkim wprowadzeniu stwierdził, że koncepcja państwa prawnego – współcześnie podstawowa dla państw europejskich – była i jest (nie tylko na Węgrzech i w Polsce) przedmiotem wielu kontrowersji. Dodał też, że połączenie wątków historycznych i aktualnych jest dobrą okazją do analizy metod realizacji, jak również sposobów naruszania tej zasady ustrojowej.

Podczas seminarium wygłoszono sześć referatów. W pierwszej części, której przewodniczył dr hab. Michał Bożek z Uniwersytetu Śląskiego, jako pierwszy referat wygłosił prof. dr István Szabó z Katolickiego Uniwersytetu Petera Pazmany'ego. Tematem jego wystąpienia była próba odpowiedzi na pytanie: czy istnieje autorytarne państwo prawne? Prelegent oparł swoje rozważania na odróżnieniu państwa prawnego w znaczeniu formalnym i w znaczeniu materialnym oraz na doświadczeniach Austrii, Węgier i Polski z okresu międzywojennego. Stwierdził, że możliwa jest sytuacja, w której państwo autorytarne wykazuje cechy państwa prawnego w znaczeniu formalnym, jednak z przepisów konstytucji i ustaw wynika wówczas, że nie respektuje ono (nie respektuje w pełni) założeń materialnych tej zasady. Szczególnie jest to widoczne w realizacji zasady równości wobec prawa. W takiej sytuacji jest również typowe, że przepisy konstytucji lub ustaw naruszają zasadę państwa demokratycznego (ilustracją była tu przyjęta w konstytucji Austrii z 1934 r. koncepcja „samolegitymizacji” władzy państwowej). Następnie prof. dr László Komáromi przedstawił referat pt. „Państwo prawne vs. demokracja bezpośrednia (na przykładzie Węgier)”. Na wstępie autor referatu zarysował główne koncepcje roli i znaczenia referendum z perspektywy prawnoporównawczej (Szwajcaria, Stany Zjednoczone, Francja). W drugiej części swego wystąpienia przedstawił rozwiązania węgierskie, koncentrując się na kwestii kontroli dopuszczalności głosowania powszechnego z inicjatywy obywateli. Wskazując na cały szereg ograniczeń formalnych dotyczących tematyki referendum z inicjatywy obywateli oraz sposobu sformułowania pytań, omówił bliżej kwestię kontroli ich zachowania, w szczególności kontroli sądowej. Podsumowując, stwierdził, że choć ustawa zasadnicza Węgier przewiduje referendum z inicjatywy obywateli, w praktyce niewiele wniosków spełnia obecnie „wysokie” wymogi formalne. Jako ostatni w części pierwszej głos zabrał dr hab. Marcin Kwiecień z Katedry Powszechnej Historii Państwa i Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przedstawił on referat na temat prawnych aspektów działalności rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie podczas drugiej wojny światowej. W części wstępnej dokonał krótkiej analizy rozwiązań konstytucji marcowej i konstytucji kwietniowej dotyczących relacji prezydenta i rządu. Następnie przedstawił okoliczności, które doprowadziły do objęcia stanowiska

głowy państwa przez W. Raczkiewicza i funkcji premiera przez W. Sikorskiego. W zasadniczej części skoncentrował się na praktyce działania rządu polskiego (mającego siedzibę w Paryżu, a później w Londynie) w latach 1940–1945, wskazując, że choć konstytucja kwietniowa w sposób odpowiadający nadzwyczajnym warunkom wojny pozwalała zachować legalność władz najwyższych państwa polskiego, to jednak ogólnikowy charakter jej postanowień wywoływał szereg bardzo istotnych problemów, związanych m.in. z brakiem funkcjonowania parlamentu.

W drugiej części seminarium, której przewodniczył prof. dr István Szabó, jako pierwsza referat wygłosiła dr Magdolna Szigeti z Katolickiego Uniwersytetu Petera Pazmany'ego. Tematem jej wystąpienia było naruszenie podstawowych zasad państwa prawnego na Węgrzech w latach 1945–1948. Na wstępie prelegentka przedstawiła skrótowo rozwój sytuacji politycznej na Węgrzech po drugiej wojnie światowej, wskazując zwłaszcza na „manipulacje” w zakresie prawa wyborczego, które pozwoliły na objęcie władzy przez partię komunistyczną. Następnie przedstawiła bliżej założenia reformy rolnej przeprowadzonej w tym czasie i związanego z nią wywłaszczenia, zwracając uwagę na szereg błędów i niekonsekwencji. Szczególnie podkreśliła przy tym dyskryminacyjny charakter reformy w odniesieniu do mieszkającej na Węgrzech mniejszości niemieckiej. Drugim wystąpieniem w tej części był referat dr. hab. Michała Bożka z Katedry Prawa Konstytucyjnego Uniwersytetu Śląskiego na temat odpowiedzialności konstytucyjnej w Polsce w okresie międzywojennym. Na wstępie referent podkreślił istotne różnice między odpowiedzialnością konstytucyjną a odpowiedzialnością polityczną, następnie przedstawił bliżej polskie rozwiązania prawne przewidziane zarówno w konstytucji marcowej, jak i konstytucji kwietniowej oraz w ustawodawstwie zwykłym z okresu międzywojennego. Na zakończenie omówił krótko praktykę ustrojową, w szczególności postępowanie w sprawie G. Czechowicza. W konkluzji stwierdził, że choć odpowiedzialność konstytucyjna jest elementem zasady państwa prawnego, to jednak doświadczenia polskie z okresu międzywojennego potwierdzają jej niewielkie praktyczne znaczenie. Ostatnim referentem był dr Piotr Czarny, a tematem jego wystąpienia był konflikt wokół Trybunału Konstytucyjnego w Polsce w latach 2015–2016 w kontekście

zasady państwa prawnego. We wstępie prelegent przedstawił genezę wspomnianego konfliktu, a następnie wskazał na główne aspekty sporu, dotyczące kwestii organizacyjnych i proceduralnych. Dokonał też próby porównania sytuacji w Polsce ze znanymi kryzysami sądownictwa konstytucyjnego (w Austrii, na Węgrzech i w Stanach Zjednoczonych). Podsumowując, stwierdził, że spór wokół Trybunału Konstytucyjnego w Polsce nie został rozwiązany zgodnie z zasadą państwa prawnego, bo w jej świetle spory prawne (a za takie należy uznać spory konstytucyjnoprawne) winny być rozstrzygane „na drodze prawnej”, a więc przez niezawisły organ sądowiczy, a nie na drodze politycznej.

W dyskusji postawiono referentom szereg (zarówno ogólnych, jak też czasem dość szczegółowych) pytań. Poza tym zwracano uwagę na różnorodność potencjalnych naruszeń zasady państwa prawnego. Podsumowania konferencji dokonał prof. dr István Szabó. Podziękował wszystkim referentom i uczestnikom dyskusji. Stwierdził, że bardzo różnorodna tematyka referatów wskazuje, iż zasada państwa prawnego jest tematem istotnym zarówno w rozważaniach historycznoprawnych, jak i dogmatycznych. Zauważył, że w wielu aspektach sytuacja na Węgrzech była lub jest podobna do sytuacji w Polsce. Wyraził również nadzieję, że materiały pokonferencyjne zostaną ogłoszone w formie publikacji książkowej czy też elektronicznej, najlepiej w sposób, który umożliwi zapoznanie się z wątkami poruszonymi na seminarium również uczonym spoza Polski i Węgier. Na zakończenie zapowiedział zorganizowanie jesienią 2017 r. w Budapeszcie konferencji, która będzie kontynuacją współpracy wydziałów prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego i Katolickiego Uniwersytetu Petera Pazmany'ego. Już po części naukowej seminarium, w celu podkreślenia historycznych związków Węgier i Polski, uczestnicy udali się na ulicę św. Anny, gdzie na bocznej ścianie budynku pałacu Pod Baranami wmurowana jest tablica upamiętniająca to, że w roku 1590 mieszkał tu Bálint Balassi (1554–1594), największy poeta węgierskiego renesansu.

Piotr Czarny – dr, Katedra Prawa Konstytucyjnego Uniwersytetu Jagiellońskiego